

Н.В. ЛАХНО,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Київського університету імені Бориса Грінченка

КАТЕГОРІЯ ФАЗОВОСТІ В СИСТЕМІ АКТАНТНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячених аналізу функціонально-семантичної категорії актантного розподілу семантики дієслова. Розглянуто вплив фазової семантики дієслова на функції придієслівних актантів. Наголошено на релятивному характері фазовості. Визначено особливості взаємодії фазових характеристик дієслова з контекстом. Проілюстровано перерозподіл актантних функцій унаслідок семантичних процесів. Проаналізовано основні типи граматичної полісемії та омонімії, які ґрунтуються на фазових ознаках. Акцентовано на особливостях експлікації дієслівними морфемами фазових характеристик дієслова.

Ключові слова: фаза, фазовість, видове протиставлення, категорія виду, актантний розподіл семантики, генеративна функція, акумулятивна функція, гібридна функція.

У сучасній лінгвістиці першочергового значення набуває вивчення семантики дієслова у функціональному аспекті. Донині українське мовознавство стояло осторонь досліджень, побудованих на семасіологічній основі, з урахуванням семної і семемної комбінаторики у межах імпліцитної морфології. Найбільший інтерес у цій сфері становить категорія актантного розподілу семантики дієслова.

Деякі аспекти зазначеної проблеми порушено здебільшого в російському мовознавстві. О. М. Соколов, запропонувавши термін «актантний розподіл семантики дієслова», окреслив можливі напрями розгляду цього питання [1; 11]. Його ідеї розвинули Л. О. Іванова, Т. Д. Сергєєва (семантичний аналіз

парадигм придієслівних актантів) [2], М. В. Кузнецова (функціональні особливості придієслівних актантів, актантний розподіл семантики в лексикографічному аспекті) [3], С. В. Лазарев (особливості актантного розподілу семантики префіксальних дієслів) [4], О. В. Петров (зворотна семантика віддієслівних імен) [5] та ін. В україністиці цьому питанню присвячено лише окремі праці С.О. Соколової [6; 7] та Н.В. Лахно [8; 9].

Важливим є визначення місця категорії актантного розподілу семантики у системі інших мовних категорій, зокрема категорії фазовості, що і є **метою нашої роботи**.

З погляду функціональної граматики категорія актантного розподілу семантики дієслова є загальною семантичною категорією, ядром якої є граматична категорія стану. Сферу актантної функціональності утворює розподіл семантичних компонентів дієслова між актантами, які характеризуються певною динамічною ознакою (генеративною, акумулятивною або гібридною). Семантика дієслова формує уявлення мовця про імена, що в певних синтаксичних позиціях можуть називати джерело дії або ознаки (генеративний актант), об'єкт, який відчуває на собі дію суб'єкта і набуває внаслідок зовнішніх або внутрішніх перетворень нових ознак або властивостей (акумулятивний актант), поєднувати ці ознаки (генеративно-акумулятивний актант), уточнювати сутність акумулятивної ознаки/дії у часовому або локативному вимірі (актанти-поширювачі). Відповідно виділяють чотири функції придієслівних актантів: генеративну, акумулятивну, гібридну та пояснювальну [10, с. 154].

Функції придієслівних актантів визначають переважно аспектуальні компоненти дієслівної семантики та їхня комбінаторика. Оскільки видове протиставлення має фазовий характер, важливо визначити особливості впливу фазової семантики на функції придієслівних актантів.

Загальне поняття фазовості ґрунтується на факті сегментованості процесу: денотативну ситуацію розглядають як складову окремих фаз або порцій. Мовознавці аналізують фазову структуру дії з різних

позицій. Існує концепція фазовості, побудована на принципі триєдності: виділяють темпоральну послідовність трьох фаз (початку, середини та кінця) [11, с. 69].]. За такого підходу дієслова доконаного і недоконаного виду розглядають окремо, що породжує чисельні питання, які зумовлюють протиріччя і роблять вкрай незрозумілим явище фазового членування дієслівного процесу [12, с.104].

О.М.Соколов та представники його школи [11, с.69], розглядаючи семантику дієслова і фазову характеристику процесу, застосували принцип бінарності, протиставивши початок процесу його вичерпаності [1, с.104]. Дослідження категорії фазовості вони перевели у площину аналізу видових протиставлень, тобто зіставлення семантики мотиватора і мотивата, оскільки фазова межа є супровідною семантичною ознакою будь-якої дієслівної опозиції: «усі мотиваційно пов'язані між собою дієслова перебувають у таких семантичних відношеннях, які є достатніми для визначення фазової межі» [13, с.7]. У видових парах дієслово недоконаного виду (НДВ) позначає процес, тривання певної дії, а дієслово доконаного виду (ДВ) є реєстратором певної фази. Значення НДВ корелюють зі значеннями ДВ: граничність з завершеністю, неграничність з початковістю, повторюваність дії з цілісністю однократної дії.

Такий підхід до типології бінарних дієслівних мотиваційних опозицій з урахуванням причиново-наслідкових відношень між їхніми компонентами дав змогу виділити чотири основні семантичні типи опозицій: 1) відношення початку дії до її наступного перебігу; 2) відношення процесу до його кінцевої фази зі значенням реального результату; 3) відношення процесу до його одноразової реалізації; 4) відношення процесу до його обмеженого прояву в часі, що обґрунтовує фазовий характер межі у видовому протиставленні [14, с. 47].

Розглянемо функції придієслівних актантів, які зумовлюють фазові значення дієслів НДВ у межах зазначених опозицій.

Різноманітність фазової семантики дієслів НДВ зумовлена передусім характером спрямованості дії на результат та особливостями перебігу дії.

Детермінантом фазової характеристики лексеми є її фазова перспектива. Дієслова НДВ мають три основні типи фазових значень: гранична дія, негранична та багатозазова. Гранична і негранична семантика дієслів НДВ, у свою чергу, різнотипна і залежить від різновиду граничності.

Генеративну функцію суб'єкта дії (об'єктні дієслова можуть передбачати також акумулятивний об'єкт) зумовлюють дієслова, які вказують на такі різновиди граничності дії:

1. Фазові граничні дієслова називають дію, після завершення якої можливий розвиток основного процесу: ***починати** – почати, заговорювати – заговорити, заспівувати – заспівати*. Дієслова належать до фазової опозиції «початок початкового циклу – завершення початкового циклу», яка описує початкову фазу дії, коли вияв основної ознаки є результатом підготовчого процесу.

2. Дія, названа граничним дієсловом, передбачає абсолютну вичерпаність процесу без можливості продовження. До цього типу належать:

- фазові дієслова: ***завершувати** – завершити, припиняти – припинити*;
- незначна кількість дієслів зі значенням максимального наближення до вичерпаності дії: *договорювати, добиратися до суті*.

3. Дія має безперервний ефект: *радити, дякувати, брехати, хвалити*.

4. Багаторазова дія. Дієслова належать до фазової опозиції «одноразовість – багаторазовість дії», яка посідає особливе місце серед фазових функцій дієслів, оскільки початок і завершення процесу в ній нерозривно пов'язані, а тривалість не є актуальною. Дієслова можуть різнитися семантичними компонентами: дія може бути ослабленою (*пританцьовувати, приказувати*); супроводжувати основну дію (*приляскувати*); складатися з миттєвих актів (*крокувати, клювати, штовхати, скакати*); виконуватися багатьма суб'єктами (*студенти відвідують музеї*). Мотиватори можуть позначати і граничну дію: *гребти до берега, стрибати до стільця*.

Отже, граничні дієслова НДВ зумовлюють генеративну функцію суб'єктного актанта за умови чіткого окреслення межі дії (завершення

проміжного етапу дії, абсолютний кінець, беззаперечна результативність тощо) та відсутності накопичення ознаки предмета.

5. Неграничні дієслова також мають відношення до вираження фазовості. Неграничність може бути наслідком граничності і відображати поступальний розвиток, граничність «не несе ознаки розвитку, хоча і не виключає його» [1, с.111]. Генеративну функцію актанта зумовлюють такі різновиди неграничних дієслів:

- неграничні значення, пов'язані з можливістю посилення дії: *кудахкати, теревенити*;
- майже абсолютно негранична дія, яка не передбачає вияву ознаки тією або іншою мірою: *відноситися, бути, знаходитися, називатися*.

Граничні характеристики дієслів, які визначають **аккумулятивну** функцію суб'єктного актанта є такими:

1. Називають підготовчий процес до основного, у результаті якого суб'єкт починає зазнавати якісних змін, але процес ще не має стійкого вияву: *загнивати – загнити, зацвітати – зацвісти*. Граничні дієслова НДВ належать до фазової опозиції «початок початкового циклу – завершення початкового циклу».

2. Дія наближена до межі, яка пов'язана з набуттям якісного результату, після якого процес триває як неграничний. Граничне дієслово НДВ І фіксує завершеність довготривалої дії, яка спричинила якісні зміни суб'єкта дії, результат яких, у свою чергу, є точкою відліку для неграничного процесу, який називає дієслово ДВ. Мотиват вказує на стійке виявлення ознаки внаслідок досягнення результату, тобто суб'єкт, набувши ознаки, починає її генерувати: *сідати – сидіти, повиснути – висіти, побіліти – біліти*. На відміну від попереднього типу, завершеність дії має відносний характер, оскільки процес триває, але вже як неграничний, не спрямований на досягнення результату.

Сема граничності зумовлює різні актантні функції дієслів цієї опозиції. Базове дієслово орієнтовано на аккумулятивний суб'єкт, який набуває (набув)

ознаки. Мотиват зумовлює суб'єкт, який починає генерувати акумульовану ознаку.

3. Дія, яка тяжіє до абсолютного завершення. Виділено декілька різновидів:

- дієслова, які називають максимальне наближення до кінця дії: *доцвітати, дозрівати*;
- лексеми фінитивного значення: *відцвітати, перебоятися, відпадати*;
- дієслова, у яких абсолютна межа дії виражена лексично: *помирати, знищуватися, з'являтися*.

4. Базове граничне дієслово називає близьку до відносного результату дію. У межах цього типу виділено два різновиди:

- основа-мотиватор фіксує дію, результатом якої є зміна ознаки предмета, що може мати різний ступінь вияву. Мотиват вказує на набуття предметом ознаки, розвиток якої можливий у подальшому: *старіти – постаріти (а з часом людина постаріє ще більше), дорослішати – подорослішати*;
- базові дієслова, які належать до перфективних опозицій процесно-обмежувального типу: *співати – поспівати, стояти – постояти, грати – пограти, читати – почитати, говорити – поговорити, варить – поварити (суп), хворіти – похворіти, хвилюватися – похвилюватися* і т. ін. Мотивуюче дієслово НДВ позначає як граничні, так і неграничні процеси або стани.

5. Неграничні дієслова, які вказують на:

- накопичення певної ознаки або зміну інтенсивності дії: *хвилюватися, переживати*;
- неграничність як результат попередньої дії: *хворіти, біліти, зеленіти*.

Дієслова, які визначають акумулятивну функцію актанта «суб'єкт», вказують переважно на набуття предметом певної ознаки і корелюють з відносною завершеністю та результативністю дії.

Отже, фазова характеристика дієслів НДВ залежить від співвідношення граничності-неграничності. Неграничність є переважно результатом граничної дії і відображає поступовий розвиток від становлення ознаки (акумуляції) до

виявлення ознаки (генерування): *лягати – лежати, почути – чути, тонутися* («занурюватися у воду» і «бути у стані занурення»).

Дієслова ДВ завжди граничні, але граничність може бути різнотипною і змінною у фазовому відношенні. Дієслова ДВ мають три основні значення: початкова фаза не підготовлена попередніми діями, завершення та цілісне синхронізоване фазове значення.

Генеративну функцію суб'єкта зумовлюють дієслова зі значеннями:

1. Реалізованого початку дії, вичерпаності підготовчого етапу: *заспівати, почати*.
2. Початку дії, яка не підготовлена попереднім розвитком: *хлинути, забормотати, закружляти, піти (про дощ) тощо*.
3. Абсолютної граничності дії, зафіксованим результатом, після якого дія тривати не може: *сфотографувати, розмістити*.
4. Генерації ознаки за рахунок попередньо досягнутого результату: *потонутися – тонутися, повиснутися – висіти, розміщатися – розміститися*.
5. Обмежувального значення. Мотивоване дієслово ДВ вказує на невелику тривалість дії, обмежену певним часовим проміжком. Фазова межа є відносною, тому що не вичерпує потенційних можливостей дії продовжуватися. Оскільки відновлення дії є необов'язковим, дієслова не вказують на початкову фазу дії: *посидіти, погуляти, поплакати*.
6. Одноразової дії: *махнути, мигнути, схитрити, потурбуватися* тощо. Дієслова можуть позначати однократність і короткочасність дії. Такого значення також може набувати будь-яке дієслово ДВ за певним контекстуальних умов або наявності співвіднесеності з дієсловом багаторазової дії: *заговорити – заговорювати*.

На акумулятивну функцію актантів орієнтовані дієслова зі значенням:

1. Завершення початкового етапу дії: *закіпити, тронутися, забіліти*.
2. Початку дії, яка не передбачає підготовчий період: *увірувати, почути, повалитися*.
3. Завершення дії: *померти, здохнути, загинути*.

4. Відносного завершення дії: *пожовтіти, почервоніти*.

Отже, генерація ознаки пов'язана з наявністю певної якості суб'єкта, яка зумовлює його активність; виявленням вже сформованої ознаки, стану, набувши якого, суб'єкт може генерувати дію; з одноразовим або миттєвим виявом дії, а також зі значенням інтенсивної багаторазової дії. Саме тому генеративна функція актанта корелює, насамперед, з початковою або з кінцевою фазою дії, яка має чітко визначену межу.

Акумулятивна функція актанта «суб'єкт» переважно зумовлена зміною якості актанта, а отже кореспондує з відотною завершеністю та результативністю дії.

Актантна спрямованість дієслів вищезазначених фазових опозиції переважно збігається, за винятком протиставлення «відношення процесу до його кінцевої фази зі значенням реального результату». Члени цієї опозиції можуть мати різні актантні функції, якщо мотиватор позначає набуття актантом ознаки (акумулятивна функція), а мотиват виявляє, генерує цю ознаку (генеративна функція).

Необхідно відзначити релятивний характер фазовості, як важливу ознаку у філософському і лінгвістичному розумінні [11, с.71]. Для усвідомлення лінгвістичної фазовості це положення має принциповий характер, оскільки означає, що дієслово (лексико-семантичний варіант) може перебувати на полярних позиціях на шкалі «фазового відліку» [12, с.112].

Дієслова ДВ, які зумовлюють акумулятивну функцію актантів, можуть входити до складу різних опозицій і вказувати як на завершальну, так і на початкову фазу. Встановлено такі різновиди опозицій:

- обов'язкова функція реєстратора початкового та завершального етапу: *сідати – сісти – сидіти*;
- обов'язкова функція показника завершення дії, після якого дія потенційно може тривати: *старіти – постаріти*;
- потенційним є підготовчий етап до зафіксованого початку: *зарум'янитися*.

Дієслова ДВ позначають одну з фаз, якщо вказують на абсолютну граничність і називають переважно генерування ознаки:

- абсолютна граничність дії на початку процесу: *хлинути, понестися, ринути*;
- абсолютне завершення дії: *померти, розбитися, відпасти*.

Фазові значення пов'язані з відображувальною функцією мови: бінарні опозиції є базою для моделювання фазових циклів, які відповідають природному уявленню людини про стадії розвитку процесу.

Процес розподіляється на стадії, які називають початок, тривання та завершеність процесу. Наприклад: **початковий цикл:** *зацвітати – зацвісти, заспівувати – заспівати, загнивати – загнити* → **тривання процесу:** *розцвітати – розцвісти, процвітати – процвісти, співати – проспівати, співати – розспіватися; гнити – загнити, прогнивати – прогнити, гнити – прогнити* → **завершення процесу:** *одцвітати – одцвісти, доцвітати – доцвісти, співати – відспівати, гнити – відгнити*.

Варто зауважити, що в опозиціях враховується реальна мотиваційно-семантична залежність, а не формально-типологічна (напрямок мотивації) [13, с.5-6]. Напрямок мотивації може збігатися з мотиваційно-семантичною залежністю: *співати - відспівати* (процес – завершення процесу), а може і не збігатися: *співати – заспівати* – напрямок формальної мотивації, а *заспівати – співати* – напрямок семантичної (початок процесу – тривання процесу).

Взаємодія категорії фазовості та актантного розподілу семантики дієслова у функціональному аспекті є особливою дослідницькою проблемою. Зміна фазових відношень впливає на зміну функцій придієслівних актантів. Найчастіше коректування фазової константи пов'язане з семними процесами актуалізації погашення, наведення, підтримки або модифікації сем.

Актуалізувати фазові семи в контексті найчастіше можуть іменні та прислівникові детермінанти, які є показниками початкової або кінцевої фази процесу: *Дівчина вже півроку вчиться у нашій школі* (процес співвідносний з початком) / *Дівчина ще вчиться у школі* (процес близький до завершення).

Значення результативної граничності можуть актуалізувати іменні детермінанти зі значенням результату вже виконаної дії: *Хто клеїв цю коробку?* Також актуалізується значення досягнення результату за умови наведення семи повторюваності, яка передбачає актуалізацію семи граничності, що і породжує значення окремоті цілісної дії: сукупність актів не утворює завершеності, але окремі акти є завершеними фазами. Переважно у формуванні такого значення беруть участь прислівники *час від часу, кілька разів, часто* тощо, наприклад: *Пацієнт вже **декілька разів** приходив на прийом до лікаря. Вона **час від часу** відвідує цю перукарню.*

Зафіксовано процеси погашення деяких фазових сем, насамперед, семи граничності в дієсловах НДВ: *Він добре плавав, пірнав.* Погашення семи початку процесу часто супроводжується актуалізацією семи результативності або завершення. Порівняйте: *Погнати корів на пасовище* і *Погнати з роботи.*

Фазові ознаки і зумовлені ними функції придієслівних актантів є базою для деяких типів граматичної полісемії та омонімії. Насамперед, це двовидові дієслова, які підлягають фазовому протиставленню. Наприклад, дієслово *атакувати* утворює таку фазову парадигму: *атакувати* (граничний НДВ) – *атакувати* (результативний ДВ) – *атакувати* (неграчний НДВ). Регулярно реалізована опозиція багаторазова дія – одноразовий вияв: *веліти, мовити.*

У дієсловах ДВ основою для полісемії або омонімії є опозиції:

- початок – вичерпаність дії, завершеність: *полити, потрясти, закружитися, закрутитися, закоптити, заговорити, заграти, полетіти, запилити, погнати, потягнутися тощо;*
- перервний процес без вичерпаності – вичерпаність процесу: *покидати, погрішити, потоптати, потаскати;*
- одноразовість – повторюваність дії: *понявкати, полаяти, проговорити, пробурмотати;*
- початок дії – результативність: *тріснути, тронутися.*

Серед дієслів НДВ виділено наступні типи фазових полісемантичних дієслів та омонімів:

- опозиція граничності – неграничності: *біліти, червоніти, синіти*;
- опозиція початок дії – результат: *Задуває із сходу вітер / І Вітер свічку задуває*;
- одноразовість – повторюваність дії: *Мар'янка зацікавлено дивилася на дивний стовбур білоцвіття і **тягла** до яблуньки свої маленькі, пухленькі ручки (Іван Цюпа) / Після поранення він **тягнув** ногу... (О.Довженко).*

Фазові характеристики дієслова, які зумовлюють семантичні функції придієслівних актантів, можуть експлікувати дієслівні морфеми.

Нерезультативні префікси, семантика яких орієнтована переважно на характеристику суб'єкта – виконавця дії, зі значенням початку дії: *по-, за-* (*закричати, попливти, захаляйнувати*) та обмеження дії у часі: *про-, по-, пере-, з-* (*побігати, поговорити, просидіти, перечекати, злетів (час)*), однократного вияву дії: *з-, про-* (*злавірувати, проговорити (щось)*) корелюють здебільшого з генеративною функцією актантів. Такі значення не фіксують появу в актантів нових якісних ознак, а характеризують розподіл дії в часі та особливості перебігу дії.

З акумулятивною функцією переважно пов'язані похідні з результативними префіксами *до-, пере-, на-, з-, в-, о-, по-, при-, роз-, ви-* (*добудувати будинок, перебоюватися, розбудити сина, написати твір, злагіднити, врятувати бійця, ожиріти, поборонити поле, примирити супротивників, вишикувати солдат*). Такі префікси можуть диференційовано характеризувати якісну ознаку підмета або додатка (*дерево почорніло – перепрати всю білизну*).

Префікси *про-, по-*, вказуючи на проміжний етап процесу, в дієсловах *просидіти (над підручниками), побігати (цілий день)* корелюють з обставинами, не втрачаючи зв'язок із суб'єктом, що генерує дію.

У граничних дієсловах, які зумовлюють акумулятивну функцію об'єкта, з приєднанням префіксів зі значенням початку або обмеження дії змістовий акцент зміщується на генеративну характеристику суб'єкта: *Понахати земельку; Екскаватор завив і з ревом закопав землю.*

Нерезультативні та неграничні дієслівні суфікси позначають активні дії суб'єкта або вплив одного предмета на інший і корелюють з генеративною функцією актантів, переважно орієнтовані на характеристику суб'єкта – виконавця дії.

Дієслова з постфіксом –ся, який визначає гібридну функцію суб'єкта, корелюють переважно з завершальною фазою процесу: *нагулятися, набрехатися*.

Отже, генеративна та акумулятивна функції актантів пов'язані з початком дії та її завершеністю. Початок свідчить про генерацію дії, абсолютне завершення, про неможливість зміни якості актанта. Акумуляція пов'язана або з відносним результатом накопиченням ознаки, після якого можлива подальша зміна якості, або фіксує набуття такого стану, який дає можливість його генерувати.

Контекстуальна обумовлена фазова семантика відображає комбінаторику сем початку, звершення, тривалості, обмеження, результативності, граничності і вичерпаності.

Семантичні функції придієслівних актантів пов'язані з фазовими характеристиками дієслова, які можуть експлікувати дієслівні морфеми, насамперед, результативні та нерезультативні префікси.

Явище актантного розподілу семантики дозволить переглянути теоретичні засади майже усіх дієслівних категорій у світлі функціонально-семантичної граматики, що дасть можливість поглибити традиційні погляди, трактувати мовні явища крізь призму міжкатегоріальних зв'язків. Насамперед, під таким кутом зору варто розглянути граматичну категорію стану, яка є ядром функціонально-семантичної категорії актантного розподілу семантики дієслова, а також суміжних категорій, зокрема, виду, РДД, каузативності.

Застосування зазначеного підходу у навчальній практиці неабияк посприє оволодінню комунікативними можливостями української мови.

Список використаних джерел

1. Соколов О. М. Имплицитная морфология русского языка: монография / Олег Михайлович Соколов; відп. ред. С. О. Соколова. – 2-е изд., испр. и доп. – Нежин: ООО «Гідромакс», 2010. – 184 с.
2. Сергеева Т. Д. Семантический анализ парадигм приглагольных актантов / Т. Д. Сергеева, Л. А. Иванова // Производное слово и способы его формирования. – М., 1990. – С. 146-153.
3. Кузнецова М. В. Функциональная характеристика приглагольных актантов в позиции подлежащего: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / М. В. Кузнецова. – М., 1989. – 16 с.
4. Лазарев С. В. Субъектно-аккумулятивная адресованность семантики глагольных префиксов в современном русском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / С. В. Лазарев. – М., 1995. – 276 с.
5. Петров А. В. Залоговая семантика в отглагольных именах русского языка: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / А. В. Петров. – М., 1985. – 16 с.
6. Соколова С. О. Дієслова з постфіксом -ся як граматична проблема / Світлана Олегівна Соколова // Мовознавчий вісник: зб. наук. пр. на пошану проф. К. Городенської з нагоди її 60-річчя. – Вип. 8. – Черкаси, 2000. – С. 93-100.
7. Соколова С. О. Дієслово як носій фреймової семантики / Світлана Олегівна Соколова // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр. – Вип. 2. – К.: Міленіум, 2007. – С. 246-257.
8. Лахно Н. В. Функціональна характеристика іменних придієслівних актантів / Н. В. Лахно // Мовознавчий вісник: зб. наук. пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Вип. 20. – Черкаси. – 2015. – С. 104-109.
9. Лахно Н. В. Актантний розподіл семантики префіксальних дієслів / Н. В. Лахно // Типологія та функції мовних одиниць: наук. журн. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – №3. – С. 105-115.

10. Соколов О. М. Некоторые функции именных актантов в связи с семантикой русских глаголов / О. М. Соколов // Исследования лексической и грамматической семантики современного русского языка: Сб. научн. тр. – Симферополь: СГУ, 1983. – С. 3-17.

11. Семиколенова Е. И. Фазовость как одна из основных характеристик процесса / Е.И. Семиколенова // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 54. – С. 68-73. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp54/knp54_68-73.pdf.

12. Соколов О.М. Категория фазовости как отражение объективной членимости процесса / О. М. Соколов // Методология лингвистики и аспекты изучения языка. – М.: Изд-во УДН, 1988. – С.100-112.

13. Соколов О.М. Семантика и парадигматика категории фазисности русского глагола / О. М. Соколов // Проблемы лексической и категориальной семантики. – Симферополь: СГУ, 1982. – С.3-18.

14. Соколов О.М. Фазовое варьирование в видовых оппозициях русских глаголов / О. М. Соколов // Филологические науки. – 1985. – №4. – С.46-52.

References

1. Kuznetsova M.V. (1989). Funktsionalnaya harakteristika priglagnykh aktantov v pozitsii podlezhaschego. Avtoref. dis....kand. filol. nauk [Functional characteristic of verbal actants in the position of the subject. Thesis Cand. philol. sci. diss]. Moskow, 16 p.

2. Lakhno N.V. (2015). Aktantnyi rozpodil semantyky prefiksalykh diiesliv [Actant distributing of semantics of prefixed verbs]. Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts [Typology and functions of linguistic units]. Luts'k, Shchidnoievrope. nats. un-t im. Lesi Ukrainky Publ, no 3, pp. 105-115.

3. Lakhno N.V. (2015). Funktsionalna kharakterystyka imennykh prydiieslivnykh aktantiv [Functional characteristics of nominal adverbial actants]. Movoznavchyi visnyk [Linguistics Herald]. Cherkasy, MON Ukrainy. Cherkaskyi nats. un-t im. B. Khmelnytskoho Publ, issue 20, pp.104-109.

4. Lazarev S.V. (1995). Sub'ektno-akkumulyativnaya adresovannost semantiki glagolnykh prefiksov v sovremennom russkom yazyike. Dis. ... kand. filol. nauk [The subject-accumulative orientation of semantics of verbal prefixes in modern Russian language. Cand. philol. sci. diss.]. Moscow, 276 p.

5. Petrov A.V. (1985). Zalogovaya semantika v otglagolnykh imenakh russkogo yazyika. Avtoref. dis. ...kand. filol. nauk [Collateral verbal semantics in the names of Russian language. Thesis Cand. philol. sci. diss.]. Moscow, 16 p.

6. Semikolenova E. I. (2004). Fazovost kak odna iz osnovnykh harakteristik protsessa [Phase behavior as one of the main characteristics of the process]. Kultura narodov Prichernomorya [Peoples of the Black Sea culture], no 54, pp. 68-73. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35407/17-Semikolenova.pdf?sequence=1> (Accessed 28 September 2004).

7. Sergeeva T.D. (1990). Semanticheskiy analiz paradigm priglagoynykh aktantov [Semantic analysis paradigms of the verbal actants]. Proizvodnoe slovo i sposoby ego formirovaniya [Derivative word and ways of its formation]. Moscow, 1990, pp. 146-153.

8. Sokolov O.M. (1985). Fazovoe varirovaniye v vidovykh oppozitsiyakh russkikh glagolov [Phase variation in the species oppositions of Russian verbs]. Filologicheskie nauki [Philological Sciences], no 4, pp.46-52.

9. Sokolov O.M. (2010). Implitsitnaya morfologiya russkogo yazyika [Implicit morphology of the Russian language]. Nezhin, OOO «GIdromaks» Publ, 184 p.

10. Sokolov O.M. (1988). Kategoriya fazovosti kak otrazheniye ob'ektivnoy chlenimosti protsessa [Phase category as a reflection of the objective process]. Metodologiya lingvistiki i aspekty izucheniya yazyika [Phase category as a reflection of the objective process]. Moscow, UDN Publ, pp.100-112.

11. Sokolov O. M. (1983). Nekotorye funktsii imennykh aktantov v svyazi s semantikoy russkikh glagolov [Some functions of nominal actants in connection with the semantics of Russian verbs]. Issledovaniya leksicheskoy i grammaticheskoy semantiki sovremennogo russkogo yazyika [Studies of the lexical and grammatical semantics of the modern Russian language]. Simferopol, SGU Publ, pp. 3-17.

12. Sokolov O.M. (1982). Semantika i paradigmatica kategorii fazisnosti russkogo glagola [Semantics and paradigmatics of the phasiness category of the Russian verb]. Problemyi leksicheskoy i kategorialnoy semantiki [Problems of lexical and categorial semantics]. Simferopol, SGU Publ, pp.3-18.

13. Sokolova S.O. (2000). Diieslova z postflksom –sia yak gramatychna problema problema [Verbs with -ся-postfix as a grammatical problem]. Movoznavchyi visnyk [Linguistics Herald]. Cherkasy, issue 8, pp. 93-100.

14. Sokolova S.O. (2007). Diieslovo yak nosii freimovoi semantyky [The verb as the carrier of frame semantics]. Teoretychna i dydaktychna filologiya [Theoretical and didactic philology]. Kyiv, Milenium Publ , issue 2, pp. 246-257.

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященных анализу функционально-семантической категории актантного распределения семантики глагола. Рассмотрено влияние фазовой семантики глагола на функции приглагольных актантов. Отмечено релятивный характер фазовости. Определены особенности взаимодействия фазовых характеристик глагола с контекстом. Проиллюстрировано перераспределение актантных функций вследствие семантических процессов. Проанализированы основные типы грамматической полисемии и омонимии, которые основываются на фазовых признаках. Акцентируется на особенностях экспликации глагольными морфемами фазовых характеристик глагола.

Ключевые слова: фаза; фазовость, видовое противопоставление, категория вида, актантное распределение семантики, генеративная функция, аккумулятивная функция, гибридная функция.

The article continues the cycle of author's publications devoted to the analysis of the functional-semantic category of actant distribution of verb's semantics. We analysed some functions of adverbial nominal actants stipulated by phase verbal semantics. It is emphasized on the relative nature of the phase. The features of the interaction of phase characteristics of the verb with the context are determined. This

study shows the most often the adjustment of the phase constant is associated with the sems processes of actualization of redemption, induction, support or modification of the sem. The main types of grammatical polysemy and homonymy, which are based on phase characteristics are analyzed. The emphasis is on the features of the explication of verbal morphemes of the phase characteristics of the verb.

Key words: phase, the phasality, specific contrasting, category of kind, actant division of semantics, generative function, accumulative function, hybrid function, actant-dilator.

Lahno Natalia Valentynivna. Phase category in the actant functionality system.

The article continues the cycle of author's publications devoted to the analysis of the functional-semantic category of actant distribution of verb's semantics. This article defines the essence of concept 'actant division of semantics'. We analysed some functions of adverbial nominal actants stipulated by phase verbal semantics. Different approaches to the interpretation of phase category are considered. The linguistic expression of the phase nature of the process is associated with the specifics and resources of the species category. The linguistic expression of the process' phase nature is associated with the specifics and resources of the species category. The actants generative function is primarily due to the initial phase of the process, the formed quality of the subject, which determines its activity; this function is conditioned by the absolute completion, and instantaneous or repetitive action. The actants cumulative function is related to the relative result of sign' accumulation or the acquisition of a status that enables it to be generated. It is emphasized on the relative nature of the phase: the verb (lexical-semantic variant) may be in polar positions on the scale of the 'phase reference'. Phase opposition is the basis for modeling phase cycles. Cycle involves the process of distribution at the stage, which is called the beginning, the continuation of the process and its completeness. The features of the interaction of phase characteristics of the verb with the context are determined. This study shows the most often the adjustment of the phase constant is associated with the sems processes of actualization of redemption, induction, support

or modification of the sem. The main types of grammatical polysemy and homonymy of two-verb verbs, verbs of imperfect and proven species, which are based on phase characteristics are analyzed. The emphasis is on the features of the explication of verbal morphemes of the phase characteristics of the verb. Non-effective prefixes (their semantics is oriented mainly on the characterization of the subject-executor of action, with the value of the beginning of action, the time constraints and the one-time expression) correlate with the actants' generative function. Derivatives with effective prefixes and reverse verbs with a hybrid function of the subject are associated with the final phase of the process.